

Ko dediščina postane argument ...

When Heritage Forms Grounds for Dispute

© Ana Plestenjak

Arhej d.o.o., ana@plestenjak.si

Izvleček: Arheološka dediščina je od nekdaj družbeno zelo aktualna. Lahko povzroča konflikte, lahko pa je v konfliktih uporabljena kot argument za podkrepitev različnih aktualnih stališč. Na primerih Sv. Marjete in ljubljanske tržnice kažem, da se zavzemanje za arheološko dediščino pojavlja iz razlogov, ki z ohranjanjem dediščine nimajo veliko skupnega.

Ključne besede: Arheološka dediščina, upravljanje dediščine, lokalne skupnosti, interpretacija, manipulacija

Abstract: Archaeological heritage has always been very important from a societal perspective. It can cause conflicts in itself, or it can be used as justification in support of different statements in the conflicts. The case studies of Sv. Marjeta and the Ljubljana market demonstrate that interventions on behalf of the archaeological heritage evolve from reasons having nothing in common with heritage preservation.

Keywords: Archaeological heritage, heritage management, local communities, interpretation, manipulation

Uvod

V zadnjih dveh desetletjih se je v strokovni literaturi uveljavilo mnenje, da je dediščina moderni konstrukt (Harvey 2001; Carman 2004; Smith 2006; Graham, Howard 2008, 2). Četudi neka ostalina prihaja iz preteklosti, njen pomen ni pomen preteklosti, temveč pomen sedanjosti. Ostalino se namreč interpretira in ocenjuje v sedanjosti. Vrednotenje ostaline moramo razumeti kot proces, ob katerem jo kritično opazujemo skozi prizmo sodobnih prepričanj in vrednot. Končna interpretacija ostaline je tako zbir političnih, socialnih, ekonomskih in drugih prepričanj in potreb moderne družbe apliciranih na ostalino preteklosti. To stališče zavzema tudi Zakon o varovanju kulturne dediščine, ki pravi: »Dediščina so dobrine, podedovane iz preteklosti, ki jih Slovenke in Slovenci, pripadnice in pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti in romske skupnosti, ter drugi državljanke in državljani Republike Slovenije opredeljujejo kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Dediščina vključuje vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom skozi čas« (ZVKD-1, 1. člen, točka 2 - Uradni list RS 16/2008).

V modernem liberalizmu zahodnih družb, kjer je država upravljana s pomočjo strokovnih skupin in za posamezna področja poskrbi intelektualna elita, dediščine običajno vrednoti stroka. Slednja skrbi tudi za »pravilno« ravnanje z dediščino in sicer tako, da skuša ohranjati prepoznane vrednote. Vendar pa so vrednote dediščine zelo raznolike, si pogosto nasprotujejo in se, ker družba ni statična, pogosto spreminjajo. Stroka tem potrebam ne sledi vedno, večkrat pa so njene odločitve tudi v konfliktu z drugimi družbenimi interesi, ki tekmujejo z dediščinskimi vrednotami. Posledično lahko dediščino razumemo kot konflikt, skrb zanjo pa kot upravljanje s konfliktom.

Ena od zanimivih vrednot dediščine, ki jo je konservatorska stroka prepoznala v zadnjem času, je tudi vrednota,

ki nastaja zaradi zaščitenosti dediščine, t.j. vrednota varovanosti. Carman ugotavlja, da se pogosto pojavlja, da »arheološki material ni zaščiten, ker je cenjen, temveč je cenjen zato, ker je zaščiten« (Carman 1996, 115). Ta prispevek skuša preučiti, kako se ta trditev potrjuje v slovenski praksi. Predstavljena bosta dva primera arheoloških najdišč – Sv. Marjete nad Orešjem in ljubljanske tržnice – kjer je odkrita arheološka dediščina privedla do nevsakdanjih konfliktnih situacij. Prikazane bodo okoliščine odkritja in raziskovanja najdišč in drugih segmentov arheološkega dela, ki so privedli do konfliktov. Skozi analizo dogajanj bodo prepoznani interesenti do dediščine. Predstavljena bodo njihova stališča, z namenom preučitve razlogov za nastale konflikte in definiranja glavnih interesov, ki se v zvezi z dediščino pojavljajo.

Konfliktnost dediščine

Glavna značilnost varovanja dediščine je upravljanje konfliktov. Arheološka dediščina se od drugih zvrsti dediščine nekoliko razlikuje, ker sama narava arheoloških raziskav največkrat pomeni tudi neobnovljivo uničenje arheološkega zapisa v fizični obliki. Pri arheoloških izkopavanjih se ohranjajo le zapisi in opisi raziskovalcev ter premično gradivo. Redko pa tudi določene ostaline, ki so namenjene prezentaciji *in situ*. Že sama raziskava arheologa postavi pred dilemo, ko naj bi ugotovil, kaj je tu nekoč bilo, ali pustil nedotaknjeno in tako dediščino ohranil za prihodnje rodove. Arheološka raziskava torej predstavlja konflikt interesov arheologa-raziskovalca in interesov arheologa-varovalca (konservatorja). Ta konflikt se lahko dogaja celo znotraj iste osebe, kadar npr. konservator skuša določiti meje zavarovanega območja za potrebe definiranja načinov varovanja najdišča. Že za to, da ugotovi, ali gre za najdišče, so potrebne raziskave, ki so sicer lahko ne-destruktivne. Vendar pravilno ovrednotenje potenciala najdišča (obseg najdišča, globine, časovna opredelitev) skorajda nujno zahteva vsaj minimalne posege v najdišče

(vrtine, testne sonde ipd.). To pa pomeni destrukcijo in s tem konflikt, saj se prav zaradi preprečevanja morebitnega uničenja vrednotenje sploh izvaja.

V zadnjem času je arheološko delo podvrženo zlasti raziskavam za potrebe novogradenj. V tem kontekstu se pojavlja konflikt med varuhom in kapitalom; konservatorjem in investitorjem; raziskovalcem in gradbenikom, ki so mu vrednote dediščine največkrat tuje. Interes ohranjati in spoznavati dediščino tekmuje z ekonomskimi interesi trga, vrednostjo zemljišča (Johnson, Thomas 1997, 187; Carver 1996). Odločitve o izogibu posegom v arheološko najdišče so pogajanja v okviru potreb za lajšanje življenja moderne družbe, zagotavljanja infrastrukture, bivanjskih in drugih uporabnih površin. Dediščina je na eni strani dobrina, na drugi strani pa kot nekaj nedotakljivega predstavlja oviro razvoju.

Opazujemo lahko tudi politično konfliktnost dediščine. Ob tem je najprej potrebno spregovoriti nekaj besed o identiteti, kot eni od osnovnih komponent dediščine. Materialnost relikta, ki izhaja iz preteklosti, namreč daje temu reliktu posebno vrednost. Prinaša trden dokaz o preteklosti neke skupnosti. S tem utemeljuje pomen te skupnosti, opravičuje njene sedanje vrednote in obstoj (Carman 2004, 194–198). Skupnost se s svojo dediščino poistoveti, identificira.

David Lowenthal (1998, 1–3) ugotavlja, da je zlasti v zahodni družbi močno poudarjena nostalgija po starem in med vsemi povezavami s preteklostjo (sem sodijo tudi zgodovina, tradicija, spomin in miti) je dediščina trenutno najmočnejša. Gre za globalni problem, ki je povezan z izolacijo od družine, skupnosti, naroda. Izolacijo prinašajo spremembe, kot so: daljša življenjska doba, družbene spremembe, izguba znanega okolja, zastarelost, genocid, migracija, strah pred tehnologijo, ... Vse to povzroča izgubo identitete znotraj skupnosti in spodbuja pričakovanja v prihodnosti, s tem pa zvišuje zavedanje o preteklosti in potrebo po dediščini (Walsh 1992; Carman 2004; Lowenthal 1998, 6). S pogledom v preteklost ljudje po eni strani odvrčajo pozornost od težav v sedanjosti, po drugi pa s tem krepijo zlasti svojo skupinsko samozavest. Z zavedanjem o tem, kako težke stvari so že preživeli, tudi prihodnost postane manj črna. Ostalina sama ni toliko pomembna. Bolj je pomembno dejstvo, da sploh obstaja, saj njena materialna oprijemljivost nudi trden in prepričljiv dokaz o preživetju.

Prav zaradi svoje simbolne moči je dediščina pogosto predmet političnih manipulacij. Pregled uporabe oz. zlorabe dediščine v preteklosti kaže, da ni samo krepila lastne samozavesti neke skupnosti, temveč je bila večkrat uporabljena za povečevanje te skupnosti. Tu gre zlasti za aplikacijo ideje večvrednosti neke skupnosti, ki išče v ostalinah potrditev o razvidnosti tovrstne večvrednosti že v preteklosti. Dediščina je bila pogosto uporabljena za potrjevanje ideologij kolonializma, imperializma, nacionalizma in marksizma (Trigger 1984; Kohl, Fawcett 1995; Kohl 1998; Kane 2003; Kaiser 1995).

V sporih med skupnostmi dediščina lahko postane tudi tarča uničenja. Že iz daljne preteklosti je znano, da so zmagovalci poražencem zaplenili njihove dragocenosti in s tem še potrdili njihovo novo podrejeno vlogo (za podrobnosti glej Mikuž 2003 in Vidrih Perko 2008). Načrtnemu uničevanju smo bili priča še nedavno, v vojni v Bosni in Hercegovini, v Afganistanu, v Iraku itd. Izguba dediščine (bodisi uničenje bodisi kraja ali odtujitev) predstavlja hud udarec za skupnost, ki se z njo identificira. Zlasti zato, ker to novemu lastniku nudi moč nad oblikovanjem lastne interpretacije dediščine, ki je lahko v navzkrižju z interpretacijo bivših lastnikov. Tako restitucija dediščine danes predstavlja pereče politično vprašanje med številnimi bivšimi »osvajalci« in danes samostojnimi državami ali drugimi potomkami spremenjenih geopolitičnih razmer. Predmete, ki so bili iz tega ali onega razloga odneseni iz ozemlja izvorne države, slednje zahtevajo nazaj. Države, ki predmete posedujejo, pa z ne-vračanjem ohranjajo simbolično nadvlado (Greenfield 1996). Ta konflikt se z državnega nivoja zrcali tudi na lokalni nivo. Vedno bolj pogosto lokalne skupnosti želijo same hraniti dediščino v lokalnih muzejih, blizu kraju izvora, ne pa v pogosto oddaljenih nacionalnih muzejih.

V deželah, kjer so avtohtonemu prebivalstvu zavladali prišleki (Avstralija, Nova Zelandija, ZDA, Kanada), je v zadnjih desetletjih postal očiten še en konflikt, ki ga postopoma prepoznavamo tudi drugod. Gre za konflikt med vrednotami stroke in vrednotami domorodnega prebivalstva. Da je bil ta konflikt najprej prepoznan v neevropskih državah, ni nenavadno. Stroka je v teh deželah izobrazena v zahodnjaškem razsvetljenskem duhu »vsevednega znanstvenika«, medtem ko dediščina večinoma pripada domorodnemu prebivalstvu, katerih vrednote in tudi življenjski koncepti se pogosto močno razlikujejo. Stroka ostaline največkrat obravnava (tako fizično, kot na

interpretativni ravni) ne oziraje se na drugačne poglede. S tem se avtomatično postavlja na pozicijo zmagovalca, ki je poražencu odtujil njegovo dediščino. Jemlje si pravico po interpretaciji in posledično po izobraževanju o njej (Smith 2004, 125–173).

Stroka se v zadnjih letih teh problemov vedno bolj zaveda in skuša redefinirati svoje naloge na tak način, da prepozna interese do dediščine, z njimi komunicira ter dediščino interpretira skupaj z njimi. Vse več dediščinskih projektov je izvajanih skupaj z laiki, potrjuje se tudi uspešnost ekomuzejev ipd. Seveda so taki projekti zanimiva popestritev, vendar pa vnašajo tudi nove konflikte v zvezi z dediščino. Vsaka interpretacija je odraz nekega trenutka, v katerega so vpleteni številni elementi: avtorji in njihovo razumevanje dediščine, želeno sporočilo, politične, socialne in ekonomske razmere v družbi in številni drugi elementi. Ne nazadnje nanje vplivajo tudi finančni okviri projekta. Zlasti ko govorimo o dolgoročnejših interpretacijah, npr. stalne razstave, prezentacije ostalin *in situ*, nastopa tudi konflikt zaradi njihove dolgotrajnosti in nezmožnosti prilagajanja spremembam. Ker je družba aktivna, njene potrebe in vrednote pa se hitro menjajo, stroka deluje statično in se le težko spopada s spremembami.

Ta konflikt je opazen tudi pri varovanju nepremične dediščine. Stroka ima v rokah znanje o načinih in metodah za raziskavo dediščine in moč odločanja o pomenu dediščine. Že samo definiranje »dediščine« se koncentrira na posebne lokacije in krajine, ki naj bi bili vredni ohranitve za prihodnje generacije. Nato pa se jih ohranja v precej nespremenjeni obliki (Schofield 2008, 16–20). Hall (1999) pravi, da je varstvo dediščine pravzaprav neke vrste zbirateljstvo. Je zelo selektivno in po naravi politično. Gre namreč za selektiven proces izbire krajev, ki naj bi predstavljale narod in njene predstavitve za izobraževanje in povezovanje državljanov v določeno obliko skupnosti in nacionalne identitete (Harrison 2008, 180). Na tak način lahko celotno idejo o varovanju dediščine razumemo kot konflikt – konflikt odločitve o ohranitvi ali ne-ohranitvi. Tovrstne odločitve pa so vedno tudi politične.

V Sloveniji je arheološka nepremična dediščina varovana skozi prostorske akte. Postopek varovanja dediščine je sestavljen iz več segmentov in se odvija na različnih nivojih. Prvi je strokovni nivo. Tu gre za prepoznavanje dediščine in ugotavljanje njenih vrednot ter postavljanje izhodišč za dolgotrajno varovanje le-teh. Na podlagi strokovnega ovrednotenja so sprejeti nekateri nadaljnji strokovni

ukrepi varovanja. Omeniti velja zlasti vpis v Register kulturne dediščine, ki pomeni zabeležko o obstoju najdišča in predstavlja podlago za nadaljnje postopke, ki presegajo strokovne odločitve. Odločitve stroke so namreč bodisi sprejete bodisi ovržene na političnem nivoju s sprejemom zakonskih podlag: prostorskih aktov, občinskih odlokov, zakonov ali drugih določil. V skladu s temi konservatorji ponovno sprejemajo odločitve o sprejemljivosti ali nesprejemljivosti posegov v dediščino in izdajajo odločbe kot so npr. kulturno-varstveni pogoji in soglasja (ZVKD-1, 29–31. člen – Uradni list RS 16/2008). Odločitev o odstranitvi oz. uničenju dediščine pa je znova politična in jo, sicer s soglasjem konservatorjev, sprejme minister (ZVKD-1, 32. člen – Uradni list RS 16/2008).

Za prepoznavo vrednot dediščine je konservatorska stroka razvila postopek, ki mu pravimo izdelava konservatorskega načrta (Kerr 1990; Zupančič et al. 2007) in ga zakon (ZVKD-1 – Uradni list RS 16/2008) uvaža tudi v slovensko prakso. Namen konservatorskega načrta je definiranje različnih vrednot dediščine za omogočanje njihovega dolgoročnega ohranjanja. Za to je najprej potrebno zbrati informacije o dediščini (prepoznavna, raziskava), nato informacije analizirati in ovrednotiti z različnih vidikov, tako historičnega, znanstvenega, estetskega, kot socialnega. Sledi popis usmeritev, ki bodo omogočale ohranjanje ugotovljenih vrednot, in izdelava strategije izvrševanja usmeritev ohranjanja. Tovrsten proces omogoča določitev vrednosti dediščine ter prepoznavo različnih interesentov do dediščine, s čimer so prepoznani tudi možni konflikti. Konservatorski načrt torej predstavlja osnovo za nadaljnje odločitve nad usodo dediščine (Carman 1995, 27).

Prav konservatorski načrt je lahko tudi tisti, ki ustvarja nove konfliktne situacije. Kot prvo je potrebno poudariti dejstvo, da konservatorski načrt lahko ohranja vrednote, ki za družbo niso več aktualne. Poleg tega pa se z upoštevanjem smernic konservatorskega načrta in z novim načinom upravljanja dediščine lahko pojavijo nove vrednote, ki jih je potrebno šele prepoznati. Zaradi konstantnih sprememb v družbi je konservatorski načrt potrebno vedno znova revidirati. Keith Emerick, inšpektor pri English Heritage, ocenjuje, da je povprečna uporabnost načrta največ pet let (Keith Emerick, ustno 5.3.2005).

Eden najpomembnejših segmentov konservatorskega načrta je torej prepoznavanje interesentov do dediščine, saj prav med njimi nastajajo konflikti. Čeprav je v strokovni

literaturi najpogosteje zaslediti preučevanje konfliktov na nacionalni ali mednarodni ravni, pa je v resnici največ interesentov mogoče prepoznati na lokalni ravni. Tu nastopajo raznoliki akterji, kot so: lokalna politika, širša javnost, kulturni agenti, arheološka in konservatorska stroka, turistični sektor ter v nekaterih primerih tudi višje avtoritete. Vsak od teh akterjev ima svoje interese. Vendar bi na tem mestu več besed namenila le prvima dvema: lokalni oblasti in širši javnosti. Lokalna oblast je za dediščinske projekte navadno motivirana kratkoročno – do naslednjih volitev. Običajno je sicer načelna podpornica tovrstnih projektov, saj v izrabi dediščine v turizmu vidi velike obljube donosa in možnost odprtja novih delovnih mest, kar prinaša volilne glasove. Poleg tega volivci vidijo, kam gre denar, saj pri nekaterih drugih projektih pogosto samo ponikne neznano kam. Politična opozicija tako oblasti težko očita pomanjkanje dobičkonosnosti. Podlaga za uspešnost tovrstne kritike mora biti tudi siceršnje široko javno nezadovoljstvo (Prats 2009, 83–84). Razlog odvrnitve interesa vladajoče garniture do tovrstnih projektov je skoraj vedno finančne narave, saj poleg zagonskega stroška pomembno investicijo predstavlja tudi vsakoletno vzdrževanje dediščine.

Razumevanje interesov širše javnosti v zvezi z dediščino je precej bolj težavno. Dediščinski projekti imajo običajno podporo širše javnosti, v kolikor dediščina ne predstavlja t.i. cikle pri razvoju moderne družbe. Širša javnost je motivirana bolj ali manj glede na osebne interese, na katere močno vpliva tudi ponudba lokalnih kulturnih agencij (muzeji, galerije, ...) (Prats 2009, 84). Navadno je javnost vključena le indirektno in dogajanje spremlja pasivno, največkrat preko medijev (Plestenjak 2007). Kot kažeta naslednja primera iz slovenske prakse, pa ni nujno, da je vedno tako.

1. primer: Sv. Marjeta oz. Silovec nad Orešjem

Najdišče, ki leži nad vasjo Orešje na Bizeljskem, ima dve imeni. Sv. Marjeta je ime, s katerim vzpetino imenujejo domačini. Silovec pa je ime, ki so ga tej vzpetini pripisali geodeti, in je navedeno na vseh zemljevidih. Gre za zmotno pripisovanje toponimov. Pravi Silovec sicer tudi obstaja, vendar leži približno 10 km proč.

Na Sv. Marjeti je bila že v železni dobi naselbina, ki predstavlja eno največjih gradišč na Kozjanskem. V srednjem veku pa je bila na vrhu postavljena cerkva sv.

Marjete. Gre za lokacijo tik ob meji s Hrvaško, na meji med občino Brežice in občino Bistrica ob Sotli, hkrati pa leži tudi na meji dveh območnih enot ZVKDS (celjske in novomeške). Najdišče je bilo do leta 2004 povsem nepoznano. Spomladi 2004 pa je podjetje Mobitel d.d. na hrib postavilo oddajnik mobilne telefonije. Postavitev je zmotila nekatere okoliške prebivalce. Med drugimi tudi go. Aleksandro Faber, upokojeno hrvaško arheologinjo, ki je živela v vasi pod hribom in je o najdišču obvestila ZVKDS. Njena želja je bila preprečitev postavitve oddajnika, ki bi grdo posegel v veduto hriba in zavarovanje najdišča. Toda zaradi dotedanjega nepoznavanja najdišča slednje ni imelo nikakršne zaščite, niti ni bilo zavedeno v planskih aktih niti ne vpisano v Register kulturne dediščine. V takšnih okoliščinah je bila preprečitev same gradnje nemogoča. Vendar pa je družba poleg izkopa za oddajnik po dogovoru z lastnikom zemljišča razširila tudi gozdno pot in jo spremenila v makadamsko cesto. Prav s tem je bila najdišču zadana največja škoda. Ker za cesto ni bilo izdanega gradbenega dovoljenja, so pri Mobitelu pristali na sanacijo škode. To je pomenilo odstranitev makadama in financiranje arheoloških izkopavanj na območju ceste, ki sva jih skupaj z Urošem Bavcem vodila v juniju 2004. Enkratnost odkritij nas je motivirala, da smo ob zaključku izkopavanj za lokalno skupnost pripravili manjšo razstavo v opuščeni šoli v Orešju.

Tu pa se zgodba šele začne! Ker pol najdišča leži v eni, pol pa v drugi občini, smo seveda povabili oba župana. Bistriški je udeležbo potrdil, župan Brežic pa je poslal predstavnika krajevne skupnosti Bizeljsko. Vsak je prišel s svojim spremstvom ter, kot se za te kraje spodobi, s svojim vinom in kulinaričnimi dobrotami. Na otvoritev je prišlo več kot 100 obiskovalcev. Ker je šola zelo majhna, jih je večina morala počakati pred njo. Po uvodnih besedah raziskovalcev je prišlo do manjšega zapleta med obema slavnostnima govornika. Vsak od njiju je prvi želel priti do besede. Nato pa sta oba poudarila pomen dediščine sv. Marjete za občane svoje občine. Le-to je vzplamtelo lokal-patriotske strasti. Začelo se je prerekanje, kateri občini najdišče pravzaprav pripada in kateri prebivalci imajo daljšo tradicijo bivanja na tem področju. Kljub našemu trudu, da bi zadevo ublažili, se strasti niso pomirile. Nasprotno, še sami smo bili s strani Bistričanov napadeni in sicer zato, ker smo razstavo pripravili v Orešju in ne v Bistrici ob Sotli, kot bi jo menda morali. Kri je bila tako vroča, da so se v ozadju nekateri že nekoliko prerivali. Povrh jih je razjezila še informacija, da bo gradivo po ob-

delavi pristalo v Posavskem muzeju Brežice in ne v eni od njihovih vasi. Situacija se je nekoliko umirila šele, ko je lastnik zemljišča odprl buteljko vina, ki je zraslo na najdišču samem in ga ponudil tako eni, kot drugi strani. Po nekaj urah so se vsi strinjali, da je vsega kriva Ljubljana.

2. primer: ljubljanska tržnica

Primer ljubljanske tržnice nas postavlja v povsem drugo okolje – v samo središče glavnega mesta. Najdišče je že od leta 1990 zavarovano z občinskim odlokom (Uradni list RS 46/90), ki določa okoliščine možnosti posegov v arheološko dediščino tudi tega področja. Gre za lokacijo, ki leži znotraj obzidanega srednjeveškega in novoveškega mestnega jedra. Zajema fortifikacijske strukture z obeh obdobj ter ostanke kompleksa frančiškanskega samostana.

Ena od predvolilnih obljub župana Zorana Jankovića je bil tudi projekt garažne hiše pod ljubljansko tržnico. Projekt temelji na ideji, da današnja tržnica nujno potrebuje posodobitev (sanitetni razlogi in parkirni prostori). Površine današnje tržnice naj bi se ohranile v obstoječem obsegu, le pod današnjim nivojem tlaka na Vodnikovem, Krekovem in Pogačarjevem trgu naj bi nastale garažne hiše, ki naj bi rešile parkirne potrebe tržnice, okoliških stanovalcev in obiskovalcev ljubljanskega gradu s tirno vzpenjačo. Spomeniško zavarovana Mahrova hiša naj bi ob tem dobila prizidek, v katerem naj bi bil nov sedež uprave tržnice ter novi poslovni prostori. Sem bi se preselila tudi pokrita tržnica, ki zaradi lastniških pravic ne bo več mogla obstati v obstoječi stavbi (Uradni list RS 1/2007; Splet 1).

Ideja je kmalu po volitvah (l. 2006) dobila nasprotnike. Oblikovala se je civilna iniciativa *Tržnice ne damo*, ki se zavzema za ohranitev tržnice take kot je: brez garažne hiše in brez nove uprave. Predstavniki civilne iniciative kot enega glavnih argumentov proti preureditvam navedajo bogato kulturno dediščino tega prostora. Pri tem je poudarjen etnološki vidik – nadaljevanje tradicije sejmarstva; arhitekturni vidik – oblikovanost trga in bogastvo Plečnikove zapuščine; ter arheološki vidik – pod tlakom so skrite ostaline srednjeveške Ljubljane, zlasti fortifikacijski sistem in samostanski kompleks s pokopališčem. V zvezi s tem je civilna iniciativa pripravila predlog za zaščito Vodnikovega trga (Splet 2). Petico je podpisalo preko 3000 meščanov in jo poslalo na Ministrstvo za kulturo RS. Pod ministrom Simonitijem je bil skladno s pobudo meščanov sprejet odlok, ki je morebitno gradnjo

preprečil (Uradni list RS 98/2008). Z zamenjavo oblasti je bil ta odlok preklican (Uradni list RS 12/2009) in začele so se priprave na gradbena dela.

Izvedene so bile predhodne arheološke raziskave za celotno območje tržnice (ocena arheološkega potenciala z jedrnimi vrtinami), nato pa se je začelo urejanje komunalnih in drugih napeljav v širši okolici starega mestnega jedra. Pred začetkom gradbenih del je Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije predpisal arheološki nadzor, v primeru odkritja pomembnejših ostalin *in situ* arheološka izkopavanja in v primeru dobre ohranjenosti ostalin njihovo prezentacijo (Kulturnovarstveni pogoji št. 327/2001 z dne 8.5.2009 in Kulturnovarstveno soglasje št. 327/2001-DP-BV z dne 22.7.2009). Ministrstvo za kulturo je za arheološki nadzor izdalo kulturnovarstveno soglasje za odstranitev dediščine, ki ga je poleti 2009 začel izvajati Mestni muzej Ljubljana.

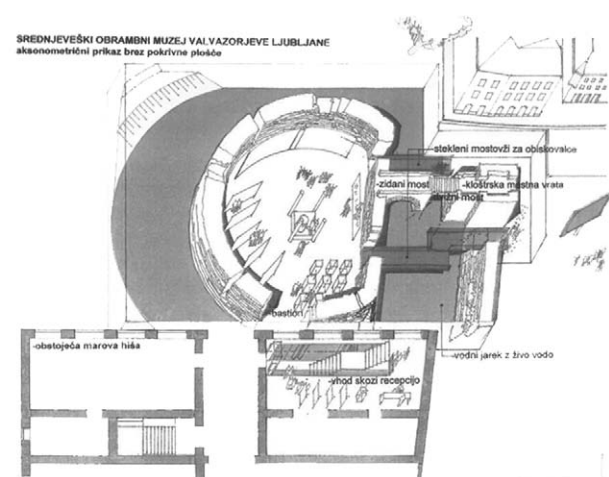
Ob arheoloških delih so se na Ciril-Metodovem trgu med drugim pokazali tudi dobro ohranjeni ostanki novoveškega obrambnega sistema: Kloštrska vrata z barbakanom, obzidje in obrambni jarek (datirano v prvo polovico 16. stoletja), kasneje pa so raziskave potekale tudi na območju nekdanje samostanske cerkve, kjer je bilo odkritih več grobov bogatih meščanov in kostnica. Zaradi dobre ohranjenosti struktur, se je, tudi skladno s kulturnovarstvenimi pogoji, pojavila potreba po prezentaciji teh struktur.

Arheološka dela so od začetka spremljale številne kritike, zlasti pripadnikov civilne iniciative in različnih arhitektov. Pojavljali so se očitki o nestrokovnosti izvedbe arheoloških del, ki niso bili podkrepljeni z resnimi argumenti, temveč so leteli pravzaprav na samo dejstvo, da se dela – kakršnakoli – sploh izvajajo. Arheološka dediščina je postala nenavadno pomembna in je polnila časopisne stolpce.¹ Idejo civilne iniciative so z veseljem pograbile ljubljanske opozicijske stranke. Tudi Nacionalni svet za kulturo je na svojih sejah obravnaval opustitev ideje o gradnji tržnice. Stališče proti spremembam na tržnici je zavzela tudi Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU), ki je navedla, da le interesi kapitala v primeru posegov v dediščino na tržnici niso dovolj, da je potreben širši družbeni konsenz (Splet 3). Med raznovrstnimi dejavnostmi je bila pod okriljem Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta ZRC SAZU v zvezi s tem dne 4. 9. 2010 organizirana tudi okrogla miza, katere

¹ Za podrobnosti glej Plestenjak A. (v tisku).

namen je bil diskusija o strokovnih vprašanjih v zvezi z dediščino na tržnici, a diskusija ni prinesla pravih rešitev.

Poleg tega sta že med izkopavanji arhitekta Milan Kovač in Peter Kerševan oblikovala tudi več predlogov prezentacije Kloštrskih vrat (slika 1) in jih večkrat javno predstavila, tudi v medijih (Kontler-Salamon 2009, 2010; Kovač 2009). Predlog je bil produkt lastnih želja in ni bil naročen s strani investitorja in ni bil podkrepjen ne s podatki arheologov ne projektantov. Podprl pa ga je Svet SAZU za kulturo in identiteto prostora Slovenije v javni izjavi z dne 31. 3. 2010. V slednji je med drugim navedeno: »Predstavljena idejna zasnova arhitektov Petra Kerševana in Milana Kovača ponuja sijajno sintezo ohranjanja in vizije razširjanja in poglobljanja identitete mesta. Projekt odpira nov duhoven prostor za stoletja vnaprej, je nevtralen v smislu, da ne more vzbuditi resnih nasprotovanj; nasprotno, povezuje (in je že povezal) različne nivoje in strokovnjake, ki so ga z odobravanjem sprejeli, nosi sijajne možnosti za sodelovanje in priključevanje zdaj še nepredvidljivih rešitev v prihodnosti, ne ogroža kapitala, umirja tudi sicer znotraj sebe sprte stroke, ne ogroža nobenega pola ali dodaja vkopanih egov na dokončnih pozicijah in ni politično manipulabilen« (Mušič 2010).

Slika 1. Predlog prezentacije Kloštrskih vrat in barbakana arhitektov Milana Kovača in Petra Kerševana (Kontler-Salamon 2009).

Figure 1. Presentation proposal of the Kloštrska vrata (Monastery gate) and the barbican as presented by architects Milan Kovač and Peter Kerševan (Kontler-Salamon 2009).

Pretres dogodkov

Oba predstavljena primera kažeta, da dediščina za slovensko javnost ni nepomembna in kaj hitro lahko postane predmet spora in manipulacije. Konflikt interesov, ki ga opazujemo na lokalni ravni, vsebuje zelo različne segmente. V obeh obravnavanih primerih je jasna dilema med potrebo po varovanju dediščine in posegom vanjo. Prepoznaven je izrazit konflikt med ekonomskimi interesi in interesi ohranjanja dediščine, ki se izraža v tem, da je zaradi potreb sodobne družbe potreben poseg v arheološko najdišče. Vendar na tem mestu ne želim diskutirati o tem, ali je bila postavitev oddajnika na Sv. Marjeti potrebna ali ne, ter tudi ne o upravičenosti morebitne postavitve garažne hiše na ljubljanski tržnici. Pomembno je prepoznati, da prisotnost dediščine na lokaciji bodoče novogradnje lahko povzroči spor med posameznimi interesi. Tudi tistimi, ki niso predstavniki arheološke ali konservatorske stroke! Ta spor je tako na Sv. Marjeti, kot na tržnici nastal že pred arheološkimi posegi, med njimi in po njih pa se je preoblikoval. Nastali so novi konflikti.

Da bi razumeli te konflikte, je pomembno identificirati interese do dediščine in razloge za njihove interese. Slednje bi teoretično moralo biti storjeno s konservatorskim načrtom, vendar le-ta v nobenem od obeh primerov (še?) ni bil izdelan. Izdelano pa je bilo predhodno vrednotenje arheološkega potenciala najdišča. S slednjim je bil določen obseg najdišča, kakovost arheološkega zapisa in časovni razpon najdb. Prepoznana je bila torej znanstvena in historična ter delno tudi estetska vrednost dediščine, povsem spregledane pa so bile njene socialne vrednote. Nikakršna pozornost ni bila namenjena interesom laične javnosti, zato konflikti tudi niso bili predvideni. Pregled dogodkov pokaže, da se v obeh navedenih primerih najočitneje odražata zlasti dve kategoriji interesov: osebni interesi posameznikov in politični interesi. Le-ti pa se pogosto med seboj prepletajo do nerazpoznavnosti.

Osebni interesi

Na Sv. Marjeti je šele želja posameznikov proti Mobitelovemu oddajniku spodbudila lokalno prebivalstvo k obveščanju stroke o prisotnosti najdišča. Vedenje o prisotnosti arheoloških ostankov na tem kraju je obstajalo že prej. Vendar so stroko poklicali na pomoč šele, ko je bilo najdišče ogroženo. In sicer iz povsem drugih vzrokov. Arheološko najdišče je pri tem pravzaprav postranskega

pomena. Prav je prišlo le zato, da bi se preprečila gradnja. V tem kontekstu je zelo jasna povezava med željo po negraditvi in uporabo/izrabo dediščine kot argumenta za slednje. Želja se sicer ni uresničila, saj je danes oddajnik postavljen. Obstaja pa dejstvo, da če oddajnik nikogar ne bi motil, danes najdišča ne bi poznali.

Primer tržnice je veliko bolj kompleksen. Prvotni motiv branjevk, ki so se povezale v civilno iniciativo, je bil gotovo osebni. V dolgih letih prodaje na isti stojnici človek dobi afiniteto do lokacije izvajanja svojega dela. Vendar pa s takšno organizirano povezavo branjevk stvar dobi politični priokus. Težko je verjeti, da je branjevka močno navezana na ta prostor zaradi arheološke dediščine, ki se nevidna skriva pod njenimi nogami. Arheologija je postala le eden od dodatnih argumentov, ki so ga člani civilne iniciative uporabili v svojem boju.

Poleg tega pa je na tržnici moč prepoznati tudi močne osebne interese arhitektov Milana Kovača in Petra Kerševana, ki sta izdelala projekt prezentacije. Prva nerodnost je že nesrečna izbira imena projekta, ki sta ga poimenovala »Srednjeveški obrambni muzej Valvasorjeve Ljubljane«. V zgodovinski periodizaciji se za konec srednjega veka običajno uporablja leto Kolumbovega odkritja Amerike (leto 1492), nekateri pa kot prelomnico vidijo že padec Konstantinopla pod Turško oblast (leto 1453). V vsakem primeru je to precej pred rojstvom Janeza Vajkarda Valvasorja², ki je živel med leti 1641 in 1693. To je v historičnem smislu obdobje novega veka, v zgodovinsko-umetnostnem smislu pa pomeni čas renesanse. Valvasor torej s srednjim vekom nima kaj dosti skupnega. Res pa je, da je upodobil Kloštrska vrata in barbakan. Poleg tega so bili odkriti ostanki temeljev, zidov ter drugih struktur teh objektov postavljeni v prvi polovici 16. stoletja. Torej ne v srednjem, temveč novem veku. Zato bi bilo verjetno primernejše ime »Novoveški obrambni muzej Valvasorjeve Ljubljane«.

Kljub temu pa ta zmeta ni toliko problematična, kot sam predlog prezentacije. V času funkcije obrambnih struktur so bila tla okoli 0,5 m pod današnjim tlakom. Objekti so torej funkcionirali skorajda na današnjem nivoju in so povezani s širšim mestnim prostorom. Niso edini ohranjeni del renesančne obrambne utrditve, saj so se deli obrambnega obzidja ohranili v današnji arhitekturi - v liniji hiš ob Krekovem in ob Ciril-Metodovem trgu.

Kovač-Kerševanov projekt predvideva, da naj bi obiskovalec v muzej vstopil v kletni etaži, torej vsaj 2,5 m pod nekdanjim tlakom obeh stolpov. Sprehajal bi se po dnu obrambnega jarka, kamor v času njegovega funkcioniranja nikoli ni stopila človeška noga. Arhitekturne dosežke bi torej opazoval od spodaj. To pomeni, da bi gledal le temelje objektov, ki so se nekoč dvigali navzgor in branili mesto pred nevarnostjo. Ker pa temelji objektov niso tako globoki, kot sta si to zamislila arhitekta, obstaja precej velika možnost, da bi obiskovalci hodili celo pod nekdanjimi temelji. Poleg tega na nekaterih mestih arhitekta predvidevata celo preboje v ohranjene ostanke z željo po izpeljavi krožne poti po prostorih.

Predlagani način prezentacije pomeni ločevanje dediščine od celote, ki je v mestni arhitekturi še danes ohranjena. S tem bi negativno vplivali na izpovednost dediščine in povzročili njeno degradacijo. To je povsem neprimerno tako s strokovnega stališča, kot s stališča obiskovalca. Tovrstna predstavitev bi namreč obiskovalca zavajala, saj bi mu (četudi nehote) vzbujala napačne predstave o nekdanji Ljubljani. Poleg tega pa bi obseg del za gradnjo bodočega muzeja še dodatno povečal obseg uničenja ohranjenega arheološkega zapisa. Izkopu za garažno hišo bi bilo potrebno dodati še izkop za bodoči muzej. Zato izjava Sveta SAZU za kulturo in identiteto prostora Slovenije (Mušič 2010) preseneča. Takšen projekt zagotovo vzbuja resne strokovne dvome, saj bolj kot samo dediščino promovira arhitektonsko tehnično rešitev njene prezentacije, ki pa je že sama po sebi sporna in močno na škodo dediščine. Prebitje dela obrambnega stolpa za potrebe prehoda obiskovalcev (slika 1) nikakor ne more biti razumljeno kot »*nevtralno dejanje*«. Avtorja s predlogom prezentacije negirata 6. in 7. člen Beneške karte, ki govorita o ohranjanju originalnih elementov spomenika in o neločljivosti spomenika od okolja, v katerem stoji (Splet 4). Hkrati pa tudi nasprotujeta načelom Dokumenta o avtentičnosti iz Nare (Splet 6) in Enamske listine (Splet 5, načelo 4). Če njun projekt morda ni »*politično manipulabilen*«, je zagotovo nestrokovno in kot tak bolj služi načrtni samopromociji obeh arhitektov, kot resnični želji po ohranitvi in varovanju dediščine.

Politični interesi

Politični interesi so v obeh primerih precej jasno nakazani. Pa vendar si primer Sv. Marjete zasluži še nekaj dodatnih pojasnil. Razstava, ki smo jo pripravili izko-

2 Sklepati je, da se posvetitev imena nanaša na tega gospoda.

pavalci, je bila eden redkih družabnih dogodkov v teh krajih, ki ni imel priokusa vaške veselice. Zaradi očitne obrobne lege se lokalno prebivalstvo čuti zapostavljeno. Do leta 1991 je gravitiralo proti Hrvaški oz. Zagrebu. Z vzpostavitev meje pa je prišlo do večje brezposelnosti in intenzivnejšega izseljevanja mlajšega prebivalstva.

Predstavljeno arheološko gradivo pomeni enega najstarejših materialnih dokazov o bivanju človeka na tem območju. Glede na okoliščine je obstoj te dediščine takoj postal materializirani dokaz o preteklosti vaščanov. Vendar pa je očitno, da je identiteta pogojena z današnjo poselitvijo in razumevanje skupnosti. V moderni antropologiji ustvarjanje skupnosti temelji na razlikovanju »nas« od »drugih« (Harrison 2008, 181). Tudi v Orešju je dediščina takoj po odkritju služila za potrjevanje teh razlik. Namesto da bi dediščina povezala obe skupnosti, ju je želja po samopotrditvi še bolj razdvojila. Skupna jim je bila le želja po posedovanju artefaktov in jeza ob dejstvu, da bo material v skladu z odločbo odšel v Posavski muzej Brežice.

Poleg tega so lokalni politiki takoj izrabili priložnost samopromocije. Slavnostni govori so bili pravzaprav politični govori, ki so dediščino uporabili za promocijo aktualnih političnih idej, zlasti pa potrjevanje identitete »naših« občanov na škodo »vaših«. S tem so se še poglobile razlike, ki so v obeh modernih skupnostih že obstajale. Navadno tovrstna dogajanja opazujemo na nacionalni ravni, tokrat pa smo bili priča enakemu procesu na lokalni ravni. Kot zanimivost velja omeniti tudi, da od tega dogodka dalje s strani politikov (ne enih ne drugih) ni bil nikoli več izražen interes do dediščine (Robert Krempuš, ustno). Ne v smislu želje po varovanju najdišča (prostorski akti) in ne v smislu uporabe za promocijo, tudi ne zaradi morebitne želje po razstavi ipd. Interes do dediščine Sv. Marjete je bil torej zelo kratkotrajen. In to na obeh straneh.

Primer političnih interesov na ljubljanski tržnici se razlikuje v več segmentih. Glavna razlika je v tem, da je v primeru tržnice pobuda o posegih v dediščino prišla s strani župana in ne s strani gospodarske družbe. Torej s strani političnega akterja, ki je na oblasti. Tako je kot politično potrebno razumeti tudi organiziranje civilne iniciative, ki formira opozicijo vladajoči garnituri. Nastali sta torej dve politični strani – za in proti obstoju garažne hiše pod tržnico. Nasprotniki garažne hiše so za potrjevanje svojih stališč uporabili različne argumente. Zanimiv je izrazilo

poudarjen argument pomembnosti dediščine tega prostora. Ker obstoječa arhitekturna dediščina ni ogrožena, sta resnično aktualni le etnološka in arheološka dediščina. Ogroženost etnološke dediščine je zlasti v tem, da bi bila s premikom tržnice prekinjena kontinuiteta uporabe prostora. Vez med uporabniki in prostorom bi bila pretrgana ne glede na to, da bi bile branjevke predstavljene le na sosednji trg. Kako bi se odvijala ponovna oživitev kljub nasprotnim trditvam s strani županovega kabineta, ostaja neznanka.

Pretiran in ne povsem dosleden pa se kaže argument o pomembnosti arheološke dediščine tega prostora. Prvič, na posvetu SAZU, dne 4. 9. 2010, smo večkrat lahko slišali trditve, da je poznavanje srednjeveške in novoveške Ljubljane skromno, zlasti zato, ker ni bilo arheoloških raziskav. Poleg tega so govorci izrazili upravičeno skrb, da bi eventualne raziskave pomenile uničenje te dediščine. Zato so takšnemu posegu v dediščino nasprotovali. Ob tem velja ponovno poudariti, da je narava arheoloških del specifična. Izvedba raziskav pomeni grob poseg v dediščino, ki v zameno za pridobitev informacij zahteva fizično uničenje arheološkega zapisa. Zato se skladno z obstoječo zakonodajo raziskovalna dela ne izvajajo več zaradi radovednosti, temveč predvsem za potrebe novogradenj. Želja po obvarovanju arheološke dediščine pomeni odrekanje novim znanstvenim podatkom. Slednji se ohranijo za morebitne raziskave prihodnjih generacij. Tako bi eventualne raziskave pred izgradnjo garažne hiše prinesle zelene podatke o srednjeveški in novoveški Ljubljani. Brez garažne hiše pa bomo morali še naprej ostati brez tega znanja, ne glede na morebitne drugačne želje znanstvenikov.

Drugič, vrednost dediščini navadno določa analitična primerjava z drugo, že poznano dediščino. Glede na skorajšnjo sočasnost del na Kongresnem trgu lahko vzpostavimo osnovne primerjave. Obe področji sta v prostorskih aktih potencialno zazidljivi s predpostavko o predhodnih arheoloških raziskavah. V obeh primerih gre za relativno velik poseg v prostor za potrebe izgradnje garažne hiše. V obeh primerih je bilo v naprej znano, da arheološka dediščina obstaja in da so izkopavanja nujna. Narejena je bila ocena arheološkega potenciala, na podlagi katere so bili izdelani načrti o poteku del. Poznavanje Kongresnega trga je predvidevalo morebitne ostanke KŽG grobišča, obrambne strukture Emone, rimskodobno grobišče in predmestno arhitekturo, novoveško obzidje

in samostan, ostanke spomenikov iz časa med obema vojnama, ostanke Plečnikove ureditve trga in ostanke zaklonišč II. svetovne vojne. Ali je torej ta dediščina manj pomembna kot dediščina tržnice? S strokovnega stališča moramo kljub zavedanju o velikem pomenu dediščine na tržnici odgovoriti nikalno. Kot je nekoč lepo povedal Rene Masaryk, arheolog na Kongresnem trgu, je s tega mesta moč razložiti skorajda celotno zgodovino Ljubljane, od pozne bronaste dobe do danes. Na tržnici bi to storili mnogo težje. Zakaj torej ob izkopavanjih na Kongresnem trgu ni bilo nikakršne kampanje za obrambo te dediščine?

Da je dediščina na tržnici spolitizirana, se kaže tudi v tem, da je stališča civilne iniciative izrabila lokalna politična opozicija. Politične strankarske nasprotnice župana gradnji garažne hiše nasprotujejo. Težko verjetno se zdi, da to počnejo le zaradi svoje visoke kulturne osveščenosti in ne zaradi nasprotovanja županu *a priori*. Poleg tega se je v problematiko vmešala tudi »visoka«, državna politika. Intrige s sprejetjem odloka pod eno oblastjo (ki je politično na nasprotni strani kot župan) in ovržba odloka pod drugo (ki župana podpira) jasno nakazujejo, da je dediščina izrabljana v strankarskih zdrahah. V zvezi s tem se jasno poraja misel, da je arheološka dediščina na primeru tržnice izrabljana za politično manipulacijo. V resnici ne gre za le dediščino. Gre za uporabo vseh možnih argumentov za potrjevanje političnih stališč in eden od njih je tudi prisotnost arheološke dediščine.

Zaključek

Predstavljena primera kažeta, da se arheološko dediščino tudi pri nas vse večkrat uporablja kot argument za podporo osebnih prepričanj. Na lokalni ravni so ti interesi še posebej izraziti in prepoznavni. Konflikt interesov se močno odraža na političnem parketu – argument o pomenu dediščine se uporablja tako za pridobivanje volilnih glasov, kot za nasprotovanje vladajoči eliti. Poleg tega se politični prepletajo tudi z individualnimi interesi, ki so različni in tudi hitreje spremenljivi. Njihova moč pa je odvisna od moči osebnosti, ki jih zastopa.

Spremembe v družbi, ki so privedle do aktivnejšega vključevanja posameznikov v strokovne odločitve, so redek pojav. Slovenski arheologi smo bili do sedaj navajeni na nasprotovanja zlasti s strani investorjev, medtem ko je angažiranje javnosti za obrambo dediščine v prime-

rih, ko stroka dovoli poseg vanjo, še vedno presenetljivo. Reakcije vpletenih strokovnjakov kažejo, da s(m)o bili slabo pripravljeni na nastalo situacijo. Avtorji razstave zagotovo nismo pričakovali takšnega števila obiskovalcev, prav tako pa tudi ne političnih interesov, ki so se ob tem oblikovali. V Ljubljani pregled časopisnih člankov kaže na izjemno slabo komunikacijo z mediji s strani stroke. Odkritja so v 95% predstavljena z vidika konfliktov in še to navadno na način, ki je delo arheologov očrnil (Plestenjak, v tisku). Poleg tega konservatorski načrt, ki bi vsaj na ljubljanskem primeru moral biti pripravljen, ni bil narejen. Tako tudi manipulacije niso bile predvidene.

Očitno je dvoje. Prvič, da se arheologi premalo zavedamo, da dediščina pripada vsem in da je nujno podvržena interpretaciji. Če je ne posredujemo mi, jo bodo ustvarili drugi. V vsakem primeru obstaja precejšnja verjetnost, da bodo prejemniki informacij slednje preoblikovali glede na lastna prepričanja in življenjske izkušnje. Vendar, če informacij s strani vpletenih arheologov sploh ne bodo dobili, si bodo predstavbo lahko ustvarjali na podlagi drugega mnenja. Drugič, v navedenih primerih se jasno kaže, da je dediščina konfliktna. Konflikti pa niso nujno povezani z dediščino samo. Nasprotno, večinoma izhajajo iz nasprotij iz sodobne družbe, ki so na dediščino aplicirana in skozi njo stopnjevana. Sklicevanje na arheološko dediščino, da bi preprečili gradnjo, ki je ne želimo iz drugih razlogov, ali pa uporaba dediščine za politična obračunavanja, kažejo, da je dediščina velikokrat priročen izgovor za reševanje drugih problemov. Problemov, pri katerih dediščina ne igra nobene vloge. Je pa, ker je pač na razpolago, uporabljena kot argument.

S to ugotovitvijo lahko potrdimo Carmanovo mnenje, da je arheološka dediščina včasih cenjena le, ker je zaščitena (Carman 1996, 115). Tendence sprememb v družbi kažejo, da v prihodnje v Sloveniji lahko pričakujemo še več podobnih sporov. Zato je čas, da se poleg preučevanja ostalin posvetimo tudi dolgoročnejšim družbenim posledicam njihovega odkritja.

When Heritage Forms Grounds for Dispute (Summary)

Heritage is a modern construct (Harvey 2001; Carman 2004; Smith 2006; Graham, Howard 2008, 2). In order to become »heritage«, past remains are transformed in the present and labelled with new meanings. As the meaning of the heritage is cultivated through interpretation, it reflects the political, social, economic and other beliefs and values of modern society. Those who officially acknowledge these meanings are usually the experts. While expert teams run their states in western societies, it is the intellectual elite who cultivates specific fields. The same holds true for heritage management. The experts are those who tend to the heritage on behalf of the public and try to recognise and preserve their meanings and significance in their remains.

However, it is difficult to assess the significance of the heritage due to the fact that its values are constantly changing, quite analogous to how society is continually changing. The experts cannot sufficiently follow these changes; therefore their decisions are in many cases conflicting with other interests. The majority of excavations in Slovenia are a consequence of new development. Heritage values in such cases are competing with market values; while in other cases, it is the symbolic values of the heritage – the kind connected with the identity of the community – that prevail. Heritage comprises of different meanings for different people. And these values can be conflicting with each other. It follows that heritage should be comprehended as an object of conflict. Furthermore, heritage management should be understood as managing the conflict.

In the literature, the heritage conflict is mainly recognised at the national and international levels. The presented case studies demonstrate that heritage is even more open to manipulation at the local level. Two major interests are identified at this level: personal and political interests, both of which may overlap in many ways.

The Sv. Marjeta case study reveals that the local community informed archaeologists about the site so as to prevent the construction of a mobile phone transmitter, which would spoil the view over the hillside near the village. The archaeologists prepared a small exhibition at the end of the excavation, and it caused political conflict that escalated almost into a fight between two communities, each claiming the heritage to be their own. The site lies on the border between two communes; therefore, two mayors were invited to the exhibition. They both made speeches in which they each stated the importance of this heritage for their commune. Ultimately, the heritage acted as the instigator for the current conflict between the two communities. The issue regarding ownership rights to the heritage was put forth clearly. It was also followed by the question of where this heritage should be exhibited.

In Ljubljana, the mayor's decision to build an underground parking lot beneath the main city market gave rise to the or-

ganisation of a civil initiative opposing the idea. One of the arguments against the development is the presence of a medieval archaeological site directly beneath the market. The ideas promoted by the civil initiative were largely supported by almost all political parties in opposition to the mayor's party. The case involved different levels of political involvement that went from the local level to the national one.

On the other side the experts allowed the development, with the presupposition of ensuing excavations and possible presentation of the heritage. At that point the development had not yet begun, however some infrastructural preparations had been carried out. They were accompanied by the archaeological excavations that uncovered well-preserved defensive structures of the medieval city. The excavations were still ongoing when architects, on their own initiative, already drew plans for a new museum they claimed should be constructed there. The proposals were published in the newspapers and supported by the Slovene Academy of Sciences and Arts. Unfortunately, the proposals were not well developed, as they did not consider the authenticity of the remains (Web 5, Principle 4; Web 6); furthermore, they went so far as to support the separation of the monument from its original environment, as well as the destruction of select parts of the monument so as to allow a path to circle around it. In short, such a presentation would in many ways lead visitors astray and cause degradation to the structures found. Therefore, such a proposal should be seen as the private promotional interest of the architects, as something maintaining little in common with preservation of the heritage.

Both case studies demonstrate that Slovene archaeologists did not apply a conservation plan to identify possible conflicts, despite that required by the legislation (ZVKD-1 – Uradni list RS 16/2008). They were thus totally unprepared for the ideas generated among the general public in support of the preservation of the heritage. In short, it would seem that Slovene archaeologists are not sufficiently aware that the heritage belongs to all people. Nonetheless, archaeology in most cases still presents an obstacle in as regards development; sometimes it can also be used, and abused, to support either personal or political beliefs. In these cases, the significance of the heritage is then manipulated to support current political, economic or other statements. Heritage gets used to solve other issues that have nothing in common with it. In many cases the heritage »is not protected because it is valued, but it is valued because it is protected« (Carman 1996, 115). Hopefully the future will shed more concern towards the social value of our heritage.

Zahvala: Za korekcije angleškega prevoda se zahvaljujem Rachel Novšak.

Literatura

- CARMAN, J. 1995, The importance of things. Archaeology and law. – V: M. A. Cooper, A. Firth, J. Carman, D. Wheatley (ur.) *Managing archaeology*, London, New York, 19–32.
- CARMAN, J. 1996, *Valuing ancient things. Archaeology and law*. London.
- CARMAN, J. 2004, *Archaeology and Heritage. An Introduction*. London, New York.
- CARVER, M. O. H. 1996, On Archaeological Value. – *Antiquity* 70, 45–56.
- GRAHAM, B., P. HOWARD 2008, Heritage and Identity. – V: B. Graham, P. Howard (ur.), *The Ashgate research companion to heritage and identity*, Hampshire, 1–18.
- GREENFIELD J (ur.) 1996, *The Return of Cultural Treasures*. – Cambridge.
- HALL, S. 1999, Whose heritage? Un-settling 'The heritage' re-imagining the post-nation. – *Third text* 46, 3–13.
- HARRISON, R. 2008, The politics of the past. Conflict in the use of heritage in the modern world. – V: G. Fairclough, R. Harrison, J. H. Jameson (ur.), *The heritage reader*, London, New York, 177–190.
- HARVEY, D. C. 2001, Heritage Pasts and Heritage Presents. Temporality, meaning and the scope of heritage studies. – *International Journal of Heritage Studies*, 7(4), 319–338.
- JOHNSON, P., B. THOMAS 1997, Heritage as Business. – V: D. T. Herbert (ur.) *Heritage, Tourism and Society*, London, 170–190.
- KAISER, T. 1995, Archaeology and ideology in southeast Europe. – V: P. L. Kohl, C. Fawcett (ur.), *Nationalism, politics, and the practice of archaeology*, Cambridge, 99–119.
- KANE, S. 2003, *The politics of archaeology and identity in a global context*. Boston.
- KERR J S, 1990, *The conservation plan*. – New South Wales.
- KOHL, P. L. 1998, Nationalism and Archaeology. On the Constructions of Nations and the Reconstructions of the Remote past. – *Annual Review of Anthropology* 27, 223–246.
- KOHL, P. L., C. FAWCETT 1995, *Nationalism, politics, and the practice of archaeology*. Cambridge.
- KONTLER–SALAMON, J. 2009, Mestna občina nič ne ve o že prejetih pobudah? – *Delo*, 10. 11 2009, 11.
- KONTLER–SALAMON, J. 2010, Novi izziv je kolišče pri Špici. – *Delo*, 20.1.2010, 11.
- KOVAČ, M. 2009, Kovač–Kerševanova skica podzemnega muzeja. – *Delo*, 12. 11 2009, 5.
- LOWENTHAL, D. 1998, *The heritage crusade and the spoils of history*. Cambridge.
- MIKUŽ, M. 2003, *Pogledi na muzeje v dobi globalizacije*. Ljubljana.
- MUŠIČ, M. 2010, *Mnenje o arheološki dediščini Ljubljane, predstavljeni in situ v treh muzejskih objektih*: <http://www.sazu.si/novice/mnenje-o-arheoloski-dediscini-ljubljane-predstavljeni-in-situ-v-treh-muzejskih-objektih.html> (dostop 30.8.2010).
- PLESTENJAK, A. 2007 Komunikacijski problemi med arheologijo in javnostjo. – *Varstvo spomenikov* 42–43, 198–227.
- PLESTENJAK, A. (v tisku), Arheologija v primežu političnih spletk. Primer drame na ljubljanski tržnici. – Simpozij v spomin dr. Ljudmili Plesničar-Gec.
- PRATS, L. 2009, Heritage according to scale. – V: M. Anico, E. Peralta (ur.), *Heritage and Identity*, London, New York, 76–90.
- SCHOFIELD, J. 2008, Heritage Management. Theory and Practice. – V: G. Fairclough, R. Harrison, J. H. Jr. Jameson, J. SCHOFIELD (ur.), *The heritage reader*, London, New York, 15–30.
- SMITH, L. 2004, *Archaeological Theory and the Politics of Cultural Heritage*. London.
- SMITH, L. 2006, *Uses of heritage*. – London, New York.
- TRIGGER, B. G. 1984, Alternative Archaeologies. Nationalist, Colonialist, Imperialist. – *Man* 19/3, 355–363.
- Uradni list RS 46/90. Odlok o razglasitvi arheološkega kompleksa v ljubljanskih občinah za kulturni in zgodovinski spomenik. – *Uradni list RS*, št. 46/90, z dne 20.12.1990.

Uradni list RS 1/2007. Natečaj za ureditev širšega območja ljubljanskih tržnic. – *Uradni list RS*, št. 1/2007, z dne 2.1.2007.

Uradni list RS 16/2008. Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD–1). – *Uradni list RS*, št. 16/2008.

Uradni list RS 98/2008. Odlok o začasni razglasitvi Plečnikovih tržnic v Ljubljani za kulturni spomenik državnega pomena. – *Uradni list RS*, št. 98/2008, z dne 14. 10. 2008.

Uradni list RS 12/2009. Odlok o prenehanju veljavnosti Odloka o začasni razglasitvi Plečnikovih tržnic v Ljubljani za kulturni spomenik državnega pomena. – *Uradni list RS*, št. 12/2009, z dne 13. 2. 2009.

VIDRIH PERKO, V. 2008, Znanje je moč, modrost je življenje ali o družbeni vlogi zbirk in muzejev (I. del). – *ARGO* 51, 56–77.

WALSH, K. 1992, *The representation of the past*. London.

ZUPANČIČ, M., M. KAVČIČ, B. DEANOVIČ 2007, *Enotna metodologija za izdelavo konservatorskega načrta z izbranimi pilotnimi primeri*. Ljubljana. tipkopis ZVKDS RC.

Spletni viri

Splet 1 / Web 1: <http://www.ljubljana.si/si/zivljenje-v-ljubljani/projekti/zupanovi-predvolilni/parkirna-hisa-trznica/> (dostop / accessed 24.2.2010).

Splet 2 / Web 2: *Predlog Ministrstvu za kulturo za zaščito Vodnikovega trga – tržnice, Ljubljana, 03. 09. 2008*: <http://zaljubljano.mojforum.si/zaljubljano-about19.html> (dostop / accessed 24.2.2010).

Splet 3 / Web 3: [http://uifs.zrc-sazu.si/files/file/VODNIKOV%20TRG_GRADIVO_LAHEK .pdf](http://uifs.zrc-sazu.si/files/file/VODNIKOV%20TRG_GRADIVO_LAHEK.pdf) (dostop / accessed 27.11.2010).

Splet 4 / Web 4: http://www.icomos.org/venice_charter.html (dostop / accessed 26.10.2010).

Splet 5 / Web 5: http://www.icomos.org/ename_charter.html (dostop / accessed 26.10.2010).

Splet 6 / Web 6: http://www.international.icomos.org/naradoc_eng.html (dostop / accessed 26.10.2010).